

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

6

„РАДЯНСЬКА ШКОЛА“
1952

ЗМІСТ

	Стор.
<i>Г. І. Сушан</i> — Хай дітям усього світу усміхається сонце	3
<i>М. О. Семенов</i> — Геніальний вклад в скарбницю марксистсько-ленінської науки	8
<i>Н. П. Сакуліна</i> — Значення і завдання зображальної діяльності в дитячому садку	12
<i>Н. С. Карпинська</i> — Читання і розповідання творів художньої літератури дітям-дошкільникам	19

З ДОСВІДУ

<i>Є. В. Ізмайлова</i> — Словникова робота в середній групі	24
<i>К. Є. Кириченко</i> — З досвіду роботи над мовою дітей	31
<i>З. Н. Рудковська</i> — Навчання мови в молодшій групі	34
<i>С. А. Смирнова</i> — З досвіду роботи з батьками	38
<i>А. Димова</i> — Ляльковий театр в дитячому садку	40

КРИТИКА

<i>К. О. Ходосов</i> — Вірші для дошкільників	43
---	----

ПЕДАГОГІЧНЕ ЖИТТЯ

<i>З. М. Скоробогатова</i> — Досвід проведення хущових міжрайонних методичних об'єднань	46
---	----

Редакційна колегія:

*М. Ф. Даденков, О. Ф. Єгорова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Переверзева,
Ю. Ф. Петраківська, Є. К. Сухенко, П. С. Ходченко, П. Р. Чамата,
Т. І. Цвєлих (головний редактор).*

Журнал «Дошкольное воспитание»
(на українском языке).

Тех. редактор *О. О. Чала*

Коректор *С. А. Тіктіна*.

Адреса редакції: Київ, Ново-Павлівська. 2. Тел. 6-50-43.

БФ 03105. Замовлення 2901. Тираж 15.000. Друк. арк. 3. Обл.-видавн. арк. 4,2.
Формат паперу 70×108¹/₁₆. Підписано до друку 12/VI 1952 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

Читання і розповідання творів художньої літератури дітям-дошкільникам

Н. С. КАРПИНСЬКА,
кандидат педагогічних наук

Формування особистості радянської людини здійснюється вже в дитячому садку, який є однією з перших ланок в системі комуністичного виховання. Твори художньої літератури широко використовуються для розвитку мислення дітей-дошкільників, для виховання їх моральних почуттів, художнього смаку.

Високоідейний літературний твір є для педагога матеріалом, який він намагається якнайкраще використати з метою всебічного розвитку дітей, для здійснення конкретних виховних завдань.

Вихователь дитячого садка, вибираючи для читання або розповідання дітям той чи інший твір, визначає для себе, яке виховне завдання він ставить при цьому. Це може бути завдання розширення кругозору дітей, коли зміст твору ознайомлює їх з новим явищем життя, або ж завдання закріпити враження, одержані дітьми, подати їм позитивний приклад поведінки героя, викликати інтерес до різних видів праці тощо.

Неможливо, та й немає потреби, перераховувати різні виховні завдання, здійсненню яких сприяють твори художньої літератури.

Читання дітям художніх творів повинно бути цілеспрямованим, оскільки безсистемне накопичення вражень від прослуханого не має виховної цінності.

Виховні завдання, намічувані педагогом із врахуванням особливостей розвитку дошкільників, визначають вибір книги і методи її доведення до дітей.

Радянська дошкільна педагогіка приділяє значну увагу питанню про методи читання і розповідання літературних творів. В опублікованих методичних статтях першочергового значення надається методичним прийомам, що забезпечують інтерес

дітей до тих творів, які їм читаються.

Проте методичні вказівки не орієнтують з достатньою чіткістю на необхідність керувати процесом сприймання дітей, організувати і спрямовувати думки й почуття, що виникають у них при слуханні, формувати правильне ставлення до тих явищ дійсності, які найшли своє відображення в творі.

У зв'язку з цим в існуючій методиці нема твердої установки щодо бесіди з дітьми на тему літературного твору. Існує думка, що запитання в процесі бесіди знижують вплив художніх образів.

Проведені дослідження і спостереження практики передових вихователів не підтверджують цього положення. Розмови з дітьми про прочитане, запитання вихователя, спрямовуючі вказівки приводять до того, що сприймання дітьми літературних творів стає більш осмисленим, глибоким, причому зацікавленість слухачів не знижується, а, навпаки, — зростає.

В художній літературі засобом вираження її змісту є слово, мова. «Реальність думки виявляється в мові» (Й. В. Ста л і н).

Слово у вихованні дітей широко застосовується як засіб впливу, переконання, роз'яснення.

Вчення І. П. Павлова дає матеріалістичне обґрунтування впливовій силі слова. «Слово, — пише Павлов, — завдяки всьому попередньому життю дорослої людини, зв'язане з усіма зовнішніми і внутрішніми подразниками, що приходять у великі півкулі, всі їх сигналізує, всі їх замінює і тому може викликати всі ті дії, які зумовлюють ті подразнення».

Художнє слово має особливі якості: образність, виразність, і тому твори художньої літератури викликають гостроту думки й почуття, переконують, впливають.

Письменники, які адресують свої твори дітям, старанно працюють над мовою, намагаються зробити її дохідливою, зрозумілою дітям і водночас високохудожньою.

З наведеного вище твердження І. П. Павлова про роль слова впливає, що слово, яке відображує явище дійсності, має таку ж силу впливу, як і сама дійсність. Слова і сполучення слів у літературному творі повинні зв'язуватись в уяві дітей з враженнями дійсності. Досвід дитини-дошкільника ще невеликий, і це обмежує, інколи утруднює для неї утворення правильного й достатньо глибокого зв'язку між словом і реальною дійсністю. Сприймання дітьми літературних творів вимагає тому активного керівництва, допомоги, контролю з боку педагога.

Методичні прийоми, що забезпечують керівництво процесом сприймання дітьми літературних творів, про які буде йти мова нижче, не знімають необхідності виразного читання дітям. Оповідання, казка, вірші, які педагог читає дітям, є творами мистецтва. Художнє виконання їх сприяє виникненню в слухачів емоцій, посилює, збагачує їх.

Виховну роль художньої літератури зумовлює взаємозв'язок емоціонального і свідомого при слуханні дітьми того чи іншого твору.

Вірно сказав про це К. Д. Ушинський: «В душі дитяти з логічною думкою буде зростатись прекрасний поетичний образ; розвиток розуму йтиме дружно з розвитком фантазії і почуття; логічна думка відшукає собі поетичний вираз і, навпаки, поезія виразу закріпить саму думку» (К. Ушинський, Избр. произведения, Учпедгиз, 1946).

Ці слова Ушинського вказують, яку роль відіграє в розвитку дитини глибоко й повно сприйнятий художній твір. Однак це не робиться само по собі. У дітей потрібно виховати здатність, вміння слухати осмислено, виділяти істотне в змісті твору, встановлювати найпростіші, доступні дошкільникові зв'язки між описаними в ньому фактами, визначати своє ставлення до них. І тоді, за виразом Ушинського, «розвиток

розуму йтиме дружно з розвитком фантазії і почуття».

Здатність осмислено слухати розвивається в дітей, коли вихователь, поряд з виразним читанням, яке впливає на емоції дітей, посилює активність їх розумової діяльності. Одним з прийомів для досягнення цієї мети є бесіди з прослуханого або, вірніше, окремі запитання вихователя дітям. Ці запитання ставляться так, щоб кожній дитині потрібно було розв'язати посильне для неї розумове завдання. Вони повинні вчити дітей осмислювати прослухане.

Для вихователя важливо знати, якими мають бути запитання в кожному конкретному випадку. Зміст цих запитань знаходиться в тісній залежності від тих програмних завдань, які ставить вихователь, намічаючи для читання той чи інший твір, і повинен бути зв'язаний з характером самого твору.

Візьмемо для прикладу вірш В. Маяковського «Кем быть?». Щоб визначити виховне завдання, розв'язанню якого він може сприяти, даємо короткий аналіз вірша.

В. Маяковський з властивою йому майстерністю, просто й дохідливо розкриває в цьому вірші складне питання вибору професії. Агітуючи слухачів за те, що «все работы хороши», він переконливо, на близьких і цікавих дітям прикладах показує, як лікар лікує хворих, кондуктор продає квитки, робітник працює на заводі тощо.

Будучи талановитим поетом, Маяковський в той же час — чутливий педагог. Щоб показати силу техніки, яка полегшує працю людини, він застосовує переконливі і зрозумілі для дітей порівняння, співставлення:

Где трудна работка,
там
визжит лебедка,
попымает балки,
будто палки.

Величезні, важкі балки, які діти можуть бачити на будівництві, уподібнюються легким паличкам, коли їх підіймає лебідка, а не людські руки.

Виховна спрямованість твору безперечна. Правильно зробила вихователька, коли, плануючи читання дітям старшої групи вірша В. Маяковського «Кем быть?», намітила завдання сприяти вихованню в дітей інтересу до різних видів праці. (Проте зауважимо, що читання вірша — не єдиний, а лише один із шляхів здійснення цього завдання).

Вихователька намічає для себе план підготовки до виразного читання вірша, щоб донести до дітей думку автора різними засобами виразності (змінюю темпу, висоти й сили голосу тощо), охарактеризувати різні види праці.

В плані формулюються запитання для постановки дітям після читання: «Ким ви хочете бути, коли станете дорослими?», «Чому ви хочете стати інженером, робітником, лікарем?»

Для завершення заняття намічено підсумувати висловлення дітей про кожну професію і коротко відзначити корисність кожного виду праці.

Перше з намічених у плані запитань ставить дітей перед необхідністю вибору, надання переваги одного виду праці перед іншим; друге вимагає від дітей мотивування свого вибору. Наведемо уривок із запису бесіди виховательки з дітьми.

Вихователька (закінчивши читання вірша): Дивлюсь я на вас, діти, і думаю: ви виростете, станете дорослими. Ким ви хочете бути, коли станете дорослими?

Хлопчик: Я — інженером.

Вихователька: А чому ти хочеш бути інженером?

Хлопчик: Тато мій інженер.

Друга дитина: Я буду льотчиком. Де поїзд не пройде, там на літаку можна пролетіти.

Ще один хлопчик виявляє бажання стати шофером.

Вихователька: Чому тобі хочеться бути шофером?

Хлопчик: Тому що на машині можна возити цеглу для будівель.

Дівчинка: А я хочу бути лікарем — лікувати людей, щоб вони не вмирили.

Друга хоче стати вчителькою, щоб вчити дітей, третя — також лікарем.

Хлопчик: Я буду шофером, тому що машиною можна швидко возити людей, возити продукти в магазини і в дитячий садок.

Бесіда допомогла дітям сприйняти глибше і повніше ідейний зміст вірша, прослуханого вже не вперше. Слова виховательки на початку бесіди, сказані м'яким, щирим тоном, надали потрібного забарвлення всій бесіді. Діти відчули теплоту в ставленні до них виховательки, її зацікавленість їх відповідями, і бесіда пройшла з великим піднесенням, всі бажали взяти в ній участь.

Емоціональність у проведенні бесіди, створення в дітей інтересу до неї так само необхідні, як і при читанні їм художніх творів. Скучні, мляві бесіди звичайно не викличуть у дошкільників достатньо активної розумової діяльності, знизять їх інтерес до літературного твору, який є темою бесіди. Формальні відповіді дітей, що нерідко зустрічаються в практиці дитячих садків («так», «ні», «подобається» і т. ін.) не мають виховної цінності. Запитання повинне ставитись так, щоб воно збуджувало думку, примушувало дітей переборювати деякі труднощі, посильні для них, і цим викликало зацікавленість бесідою.

Читання і розповідання дітям творів художньої літератури мають виховну мету, і методи повинні бути спрямовані на те, щоб діти були здатні зрозуміти зміст читаного, розібратися в ньому. Наведемо приклад заняття, наміченого вихователькою середньої групи. Заплановано читання оповідання «Танин пиріжок» з книги Л. Воронкової. Програмний зміст — підвести дітей до розуміння жарту в літературному творі.

Вихователька пропонує дітям послухати оповідання. Читає легко, весело, підкреслюючи інтонаціями жартівливий характер описуваного епізоду. По закінченні читання вихователька запитує: «Як же це Танин пиріжок попав на ганочок? Хіба в нього є ноги?»

Діти, розуміючи жартівливий характер запитання, з усмішками відповідають, що його туди відніс дідусь, а сам пиріжок ходити не може.

Вихователька погоджується з дітьми, проте висловлює здивування: «А коли ж дідусь відніс пиріжок на ганочок? Адже він сидів разом з усіма й пив чай». В тексті про це прямо не сказано.

Щоб відповісти на запитання виховательки, дітям потрібно було пригадати текст, зміркувати, подумати, догадатися. І вони з цим завданням справилися. Всю поведінку дідуса в оповіданні діти зрозуміли як бажання пожартувати над Та-нею.

Жартівливий характер бесіди повністю відповідав змістові оповідання, і в той же час бесіда вимагала від дітей роботи мислі, а це сприяло поглибленню емоцій.

Художня література — один із засобів морального виховання. Художні образи багатьох творів дають приклади для наслідування, впливають на поведінку дітей.

Яскраві враження, емоціональні переживання, які виникають у дітей при слуханні, мають велике значення. Дослідження, проведене на матеріалі народних казок, переконливо показує, що виразне виконання їх у сполученні з бесідою поглиблює розуміння дітьми морального змісту цих творів. Бесіди на тему казки мали мету навчити дітей правильно оцінювати поведінку героїв казки, окремі запитання давали напрям дитячому мисленню, організували їх увагу і тим сприяли усвідомленню моралі казки. Як показують спостереження, мораль казки діти усвідомлюють не відразу і не всі в однаковій мірі.

Наведемо типові відповіді дітей на матеріалі двох казок: «Кот, петух и лиса» та «Сестрица Алёнушка и братец Иванушка».

Дітям були поставлені запитання: «Хто в казці найбільше сподобався?» і «Чому півник попався лисиці в лапи?», «Чому Іванко перетворився в козенятко?»

На перше запитання діти правильно відповіли для обох казок.

На друге, до казки «Кот, петух и лиса», діти відповіли так: «Тому що він захотів пшона і виглянув у віконце»; «він думав, що лисиця дасть йому горошку»; «тому що лисиця його викликала». Для казки «Сестрица Алёнушка и братец Иванушка» одержані такі відповіді: «Тому що він захотів пити», «тому що він випив воду з копитця козеняти».

Відповіді, по суті, правильні. Діти поєднують два факти, з яких один є причиною, другий — наслідком: бажання півника поклювати пшона привело до того, що він виглянув у віконце, і лисиці пощастило піймати його. Про наказ котика не виглядати у віконце діти не згадували і не розцінювали вчинок півника, як неслухняність. Той же характер мають відповіді дітей про причину перетворення братика Іванка в козенятко.

Виховательки, які використали вказані казки, в ході дальшої роботи організували діяльність дітей так, що казки стали темою для ігор, для малюнків; про них діти згадували в розмовах між собою і з вихователем, який давав цим розмовам відповідний напрямок.

Через деякий час після повторного розповідання казок з дітьми була знову проведена бесіда, яка показала зміни в мотивації ставлення дітей до героїв. Формулювання запитань дітям у цій бесіді лишалось те ж саме, що й у першій. Тепер діти пояснювали біду, яка трапилася з півником, тим, що «він виглянув у віконце, бо був неслухняний — не слухав котика». Аналогічного характеру були й відповіді дітей про причини перетворення Іванка в козенятко: «не послушав сестрички, напився водички».

Діти не обмежуються тим, що логічно зв'язують між собою факти, — вони вникають у внутрішній зміст явища. Їм стає зрозумілою боротьба двох мотивів у героїв казки — слухняності і бажання, причому останній мотив (бажання) бере верх.

Поставлене вихователем у бесіді запитання: «Хто в казці найбільше сподобався?» привертає увагу дітей до того, що серед героїв казки є по-

зитивні й негативні, допомагає їм визначити своє ставлення до них.

Запитання: «Чому подобається герой?» підводить до елементарного аналізу його вчинку, ставить дітей перед необхідністю вникнути у внутрішній зв'язок подій, дати їм моральну оцінку. Шляхом наведеного принципу постановки запитань вихователь веде дітей до глибшого осмислення емоціонально сприйнятого змісту казки.

В молодшій групі в більшій мірі, ніж в інших, образи, подані в художній літературі, конкретизуються і підкріплюються зоровими враженнями — показом малюнків, іграшок, ігровими рухами, діями.

Наприклад, читання дітям вірша Є. Благініної «Алєнушка» супроводжується відповідними до тексту діями з лялькою.

Читаючи вірші Жуковського «Котик и козлик», А. Барто — «Мячик» і інші, дітям показують малюнки.

Поряд з цим дітей починають учить сприймати нескладний зміст, виражений лише художнім словом. У молодшій групі можливі інколи запитання, що спрямовують увагу дітей на реальні предмети, позначені словом. Так, перед читанням дітям книжки Н. Забіли «Ясочкин садочок» вихователька запитує дітей, якими іграшками вони граються в дитячому садку, причому іграшки ці знаходяться тут же, в груповій кімнаті. Пропонує назвати іграшки, якими вони граються дома, і після цього каже: «Послухайте, як одна дівчинка Яся гралася дома іграшками» — і читає дітям названу книжку. Після такої попередньої розмови з дітьми слова оповідання сповнюються для них конкретним змістом, який вони зв'язують з власним досвідом.

Зміст і характер запитань дітям диктуються, як це показують наведені вище приклади, виховними завданнями і змістом самого твору. Вони повинні бути спрямовані на те, щоб активізувати мислення дитини, примусити її подумати над відповіддю.

Цьому сприяють запитання «як?», «чому?», «для чого?», «від чого?». Запитання, спрямовані на відтворення змісту прослуханого, — «що зробив герой?», «що було потім?», «що герой сказав, що відповів?» і т. д. — не викликають, як правило, утруднень у дітей. Вони потрібні при переказах дітьми тексту. Їх призначення — допомогти дітям запам'ятати зміст твору і передати його в логічній послідовності.

Як про це вже говорилося вище, дуже важливо виявити і підтримати зацікавленість дітей бесідою. В цьому відношенні важливо, коли вихователь виявляє свою зацікавленість відповідями дітей. Цьому сприяють такі, наприклад, звертання вихователя до дітей: «Як ви думаєте, мені цікаво знати, хто з вас догадається?» тощо. В залежності від характеру запитань необхідно звертати увагу і на інтонаційну виразність при їх вимові: запитання можуть ставитись серйозно, по-діловому, з інтонацією цікавості, а інколи й підохочення («хто з вас найдогадливіший і правильно відповість на моє запитання?»).

Систематичне проведення цілеспрямованих бесід за деякими творами сприяє тому, що діти оволодівають умінням слухати свідомо, здатністю розуміти і, на цій основі, переживати прослухане.

Необхідно зберегти враження дітей від художніх образів, не «засушити» художній твір, не викликати байдужості до нього з боку дітей і тим самим не звести нанівець його виховного значення.

Усвідомленню змісту літературного твору сприяє також організація різноманітних видів діяльності дітей: переказів, ігор, малювання, ліплення на тему прослуханого оповідання, казки, вірша. Кожний з цих видів діяльності має свої прийоми, свою специфіку.

Таким чином, у розпорядженні вихователя є різноманітні шляхи і методи використання художньої літератури для здійснення виховних завдань.